

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Co je v literatuře „věrojatné“

(Problém pravdy a pravdivosti v literatuře)

Když F. X. Šalda použil termín „věrojatnost“, měl nepochybně na mysli jistou konzistenci složky estetické, umělecké i formální. Tento Šaldův požadavek otevírá ovšem mnohem širší pole problémů, které tradičně provázejí zkoumání fikčních textů, k nimž je obvykle přiřazováno vše, co chápeme pod pojmem literatura. Pokud by hranice literárního a neliterárního byla jednoznačně rozhodnutelná, jak se ještě domnívali strukturalisté, pak by stačilo pouhé přiřazení jistých indikátorů na tu nebo onu stranu, aby se dal Šaldův nárok na „věrojatnost“ bez rozporu přijmout: „věrojatné“ literární dílo musí mít takové a takové vlastnosti, aby bylo věrojatným.

Pole literatury si však nárokuje i takové typy psaných výpovědí, jako jsou deníky, svědectví, memoáry, kde zárukou pravdivosti má být deskripce nějakého zážitku či řady zážitků. Surrealisté hovoří v souvislosti se svými texty o skutečnější skutečnosti, o zážitku pravdy prostřednictvím řad diskontinuitních metafor vynořujících se z lidského podvědomí. O románu lze říci, že působí pravdivě, že je uvěřitelný i v okamžiku, kdy operuje s příběhy a postavami, které se nikdy nevyskytovaly v přirozeném světě a dokonce odporují jakýmkoliv aktuálním zkušenostem s realitou (žánry hyperbolické – absurdní groteska, žánr fantasy nebo sci-fi). Jiné žánry, například v současné pop kultuře oblíbené seriály či romány, které jakoby kopírují pohyb všednosti a vše v nich má být jako ve skutečnosti, působí naopak neuvěřitelně, nedůvěryhodně a ztrácí kontakt s jakoukoliv realitou.

Austinovo rozdělení na ověřitelné performativy a literaturu, která tuto vlastnost postrádá, zdá se, neplatí. Jak ukazují například texty J.H. Millera, existují performativní akty i ve světě fiktivních literárních textů. Zdá se ovšem, že tu stále existuje nepřekročitelná hranice mezi výroky o pravdivosti pronášenými o literárním textu a pravdivostí jako specifickou vlastností samotné textové struktury. Otevírá se tak široké pole otázek:

Existují nějaká transformační pravidla, která umožňují stanovit, zda dojem pravdivosti v literatuře vzniká například na základě nějakých analogií mezi syntaktickými strukturami v přirozeném jazyce a reálném světě a obdobnými strukturami ve fikčním světě?

Co je reprezentováno nebo re-prezentováno v literárních textech?

Co znamenají výroky typu: „tato kniha je pravdivá“?

Je dojem pravdivosti závislý na formální struktuře, na tom jak je dílo uděláno? Tedy pravdivé rovná se dobře udělané či úspěšně udělané?

Jsou performativy typu: „Tato kniha je pravdivá“, zjevením mocenského nároku s intencí utvářet hierarchii aktuálního kulturního pole?

O těchto a dalších otázkách bychom rádi diskutovali na mezioborovém kolokviu, které proběhne na Filozofické fakultě v Českých Budějovicích dne 17. června 2013.

Diskuse bude zaznamenávána a následně redakčně upravena tak, aby mohla být připravena k edici.

Prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

FF JU v Českých Budějovicích